



Redakcja: Sławomir Poleszak (zastępca dyrektora IEŚ), Agnieszka Zajdel
(sekretarz redakcji), Szczepan Czarnecki, Spasimir Domaradzki, Łukasz
Krzyżanowski, Sławomir Łukasiewicz, Damian Szacawa, Agata Tatarenko

Nr 1440 (180/2025) | 29.09.2025

ISSN 2657-6996

© IEŚ

Agata Tatarenko

Między celebracją a przemilczeniem: rocznicowe wystawy o II wojnie światowej w Republice Czeskiej

W 2025 r. czeskie instytucje podjęły szereg działań upamiętniających 80. rocznicę zakończenia II wojny światowej. Powstał bogaty wachlarz wystaw o zróżnicowanym charakterze – od heroizujących narracji państwowotwórczych po próby włączenia dotąd marginalizowanych perspektyw. Ekspozycje, choć innowacyjne w formie i atrakcyjne wizualnie, często ograniczały jednak refleksję nad trudnymi i kontrowersyjnymi aspektami końca wojny, ujawniając tym samym napięcie między edukacyjną funkcją rocznic a potrzebą krytycznej analizy historycznej.

W 2025 r. muzea i placówki kultury w Republice Czeskiej przygotowały wyjątkowo dużo wystaw i wydarzeń upamiętniających 80. rocznicę zakończenia II wojny światowej. Jedną z najbardziej rozbudowanych ekspozycji zaprezentował Vojenský historický ústav Praha (Instytut Historii Wojskowej w Pradze) w gmachu Armádního muzea Žižkov (Muzeum Wojska Žižkov). Wystawa zatytułowana „1945 Voláme všechny Čechy!” („1945 – Wołamy wszystkich Czechów”)¹, otwarta 30 kwietnia 2025 r. i zaplanowana do 29 marca 2026 r., stanowi próbę syntetycznego ujęcia ostatnich miesięcy II wojny światowej na ziemiach czeskich. Kuratorzy – Tomáš Jakl i Jindřich Marek – zastosowali nowoczesne środki narracyjne, łącząc klasyczną ekspozycję muzealną z rekonstrukcjami elementów barykad, co nadaje wystawie wymiar immersyjny. Nacisk położono na heroizm uczestników Květnového povstání (szeregu powstań na ziemiach czeskich z początku maja 1945 r.) oraz na udział wojsk czechosłowackich i aliantów w wyzwoleniu kraju, co sprawia, że ekspozycja wpisuje się w tradycję narracji heroizujących i państwowotwórczych.

Odmienny charakter ma wystawa czasowa „Židé v odboji 1939–1945” („Żydzi w ruchu oporu 1939–1945”), przygotowana również przez Instytut Historii Wojskowej w Pradze we współpracy ze Spolkem židovských odbojářů a vojáků (Stowarzyszenie Żydowskich Bojowników Ruchu Oporu i Żołnierzy)² i prezentowana w praskiej Synagodze Jerozolimskiej od 6 maja do 28 września 2025 r.³ Jej kuratorska koncepcja koncentruje się na biografii członków społeczności żydowskiej, którzy angażowali się w działania ruchu oporu, często płacąc najwyższą cenę. Ekspozycja poszerza kanon czeskiej pamięci zbiorowej o elementy dotąd marginalizowane, stając się próbą przywrócenia podmiotowości grupie, której losy były przez dekady pomijane w dominującym czeskim dyskursie publicznym.

Z kolei Urząd Miasta Pragi (Magistrát hlavního města Prahy) zorganizował w dniach 30.04 – 30.05.2025 plenerową wystawę „Výstava k 80. výročí konce druhé světové války” („Wystawa z okazji 80. rocznicy zakończenia II wojny światowej”) na placu Mariańskim (Mariánském náměstí), przed budynkiem Nowego Ratusza⁴. Ekspozycja, będąca rozwinięciem projektu „V jako vítězství” („Z jak Zwycięstwo”), powstała we współpracy z Instytutem Historii Wojskowej w Pradze, który udostępnił fotografie i autentyczny niszczyciel czołgów (stíhač tanku), prezentowany

¹ Vojenský historický ústav Praha, *V Armádním muzeu Žižkov vyrostla barikáda. Je součástí výstavy „1945 Voláme všechny Čechy!”*, 28.04.2025, <https://www.vhu.cz/v-armadnim-muzeu-zizkov-vyrostla-barikada-je-soucasti-vystavy-1945-volame-vsechny-cechy/>.

² Židovská obec v Praze, *SŽOV*, https://www.kehilaprag.cz/cs/stranka/spolupracujici-organizace/szov_266.

³ Vojenský historický ústav Praha, *Videopozvánka: Výstava v Jeruzalémské synagoze v Praze připomíná osudy židovských hrdinů druhého odboje*, 14.05.2025, <https://www.vhu.cz/videopozvanka-vystava-v-jeruzalemske-synagoze-v-praze-pripomina-osudy-zidovskych-hrdinu-druheho-odboje/>.

⁴ Magistrát hlavního města Prahy, *Výstava k 80. výročí konce druhé světové války*, <https://praha.eu/vystava80>.

na placu do 5 maja br. Wystawa składa się z ośmiu dwustronnych paneli, poświęconych m.in. powstaniu praskiemu, alianckim operacjom, działaniom Armii Czerwonej i lokalnym wydarzeniom (Přerov, 1 maja 1945). Łączy perspektywę ogólnokrajową z lokalną, a także narrację heroizmu i tragedii, choć wyraźnie akcentuje wątek zwycięstwa i wyzwolenia, co nadaje jej ton celebracyjny, typowy dla rocznic państwowych. Dzięki łatwej dostępności dla publiczności ekspozycja ma walor edukacyjny, ale jednocześnie ogranicza głębszą refleksję nad kontrowersyjnymi aspektami końca wojny (np. represjami wobec ludności cywilnej).

Ważnym uzupełnieniem ogólnokrajowych narracji były przedsięwzięcia regionalne. Muzeum w Bruntálu zaprezentowało wystawę „80. výročí konce druhé světové války” („80. rocznica zakończenia II wojny światowej”)⁵, trwającą od 13 lutego do 1 czerwca 2025 r. Jej celem było ukazanie doświadczeń wojennych z perspektywy lokalnej, w tym zarówno działań wojskowych, jak i codzienności mieszkańców regionu. Wystawa była oparta na oryginalnych eksponatach i materiałach archiwalnych. Bardziej literacko i refleksyjnie zaprojektowano wystawę w Náchodzie: „Národ bez historické paměti je odsouzen k degradaci – výstava k 80. výročí konce druhé světové války” („Naród bez pamięci historycznej jest skazany na degradację – wystawa z okazji 80-lecia zakończenia II wojny światowej”)⁶, którą można było oglądać w Broučkovým domě (Muzeum w Náchodzie) od 25 maja do 14 września 2025 r. Organizatorzy wykorzystali fragmenty prozy Josefa Škvoreckého, zwłaszcza powieści „Tchůrže” (cz. „Zbabělci”), co nadało wystawie krytyczny, a momentami antyheroiczny ton, kontrastujący z bardziej tradycyjnymi formami upamiętnienia.

Komentarz

Osiemdziesiąta rocznica zakończenia II wojny światowej stała się w Republice Czeskiej impulsem do zintensyfikowania działań z zakresu polityki pamięci, a ich skala w 2025 r. była wyjątkowo szeroka i zróżnicowana. Wystawy wyraźnie potwierdzają dominację narracji heroizujących, ukierunkowanych na budowanie tożsamości wspólnotowej wokół motywów walki, odwagi i zwycięstwa. Przykładem takiego podejścia jest ekspozycja „1945 Voláme všechny Čechy!”. Autorzy wystawy, korzystając z atrakcyjnych wizualnie rozwiązań i posługując się w części nowoczesnymi środkami wyrazu, nie zrezygnowali z tradycyjnego modelu pamięci heroicznej, koncentrując się na mobilizacji społecznej i jedności narodowej w obliczu okupanta.

Jednocześnie w narracjach przywołanych wystaw widoczny jest nurt poszerzania czeskiego dyskursu publicznego, a w konsekwencji pamięci zbiorowej Czechów o wątki dotąd marginalizowane. Dobrym tego przykładem jest wystawa „Židé v odboji 1939–1945”, która wpisuje społeczność żydowską w czeski kanon pamięci zbiorowej o wojnie, nie tylko jako ofiar Zagłady. Z kolei inicjatywy regionalne – jak wystawy w Bruntálu czy Náchodzie – wnoszą istotny element pluralizacji pamięci. Koncentracja na doświadczeniu lokalnym, wykorzystanie literackiego komentarza Škvoreckého oraz gotowość do ukazywania wojennej codzienności w sposób bardziej refleksyjny i zniuansowany pozwalają wyjść poza jednolitą narrację narodową.

Takie przedsięwzięcia mogą pełnić funkcję laboratorium pamięci, w którym możliwa jest rewizja mitów i otwarcie dyskusji o trudnych, lokalnych aspektach przeszłości, takich jak represje wobec cywilów czy moralne dylematy partyzantki. Jednak dotychczas omawiane wątki – podobnie jak inne ciemne strony końca wojny, w tym przemoc wobec ludności niemieckiej w maju i czerwcu 1945 r. czy złożoność relacji czesko-sowieckich po wyzwoleniu – oraz ograniczone uwzględnianie perspektywy kobiet⁷ i mniejszości, np. Romów, wciąż są obecne głównie na marginesie narracji muzealnych. W rezultacie ekspozycje – choć atrakcyjne wizualnie i skuteczne w przyciąganiu

⁵ Muzeum v Bruntálu, *Muzeum v Bruntálu připomene 80. výročí konce druhé světové války připravovanou výstavou*, <https://www.mubr.cz/zamek/aktualne/muzeum-v-bruntale-pripomene-80-vyroci-konce-druhe-svetove-valky-pripravovanou-vystavou>.

⁶ Muzeum Náchodska, *Národ bez historické paměti je odsouzen k degradaci*, 15.05.2025, <https://www.muzeumnachod.cz/narod-bez-historicke-pameti-je-odsouzen-k-degradaci>.

⁷ Jedną z niewielu wystaw ukazujących perspektywę kobiet była ekspozycja „Ženy ve válce” („Kobiety w walce”), prezentowana w Památník odboje Žamberk (Miejsce Pamięci o Ruchu Oporu) w Žamberku.

publiczności – raczej wzmacniają narrację konsolidującą wspólnotę wokół heroicznego mitu, niż stwarzają przestrzeń dla krytycznej debaty o złożoności dziedzictwa wojny.

Podsumowując, omawiane wystawy, będące przykładami działań z zakresu czeskiej polityki pamięci, pokazują równoczesne funkcjonowanie dwóch tendencji: utrwalania narracji heroiczno-państwowotwórczej oraz stopniowej inkluzji nowych perspektyw, szczególnie w kontekście pamięci o mniejszościach i doświadczeń regionalnych. Dominuje model edukacyjno-celebracyjny, który wzmacnia wspólnotowe przeżywanie rocznic, lecz jego potencjał krytyczny jest wciąż ograniczony. Można jednak dostrzec wyraźne symptomy ewolucji, której kierunek wskazuje na większą różnorodność narracji i otwartość na refleksję, co potwierdza tezę, że czeska polityka pamięci posiada charakter polifoniczny, negocjujący pomiędzy potrzebą konsolidacji tożsamości a dążeniem do zniuansowanego obrazu przeszłości.